

KİTAP TANITIMI

Doç. Dr. Soner Gündüzöz
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Anadolu'da Türk İslâm Sanatı

Mustafa Bektaşoğlu, DİB Yay., I.
Baskı, Ankara, 2009, 336 s.

Sanat hakkında öteden beri çok şey söylenmiş, sanat üstüne ciltler dolusu kitaplar yazılmıştır. Kuşkusuz sanatın felsefesinin, gaye ve maksudunun ortaya konması son derece önem arz etmekle birlikte, bizzat sanatın kendi varlığı ile kendisini ortaya koyması bambaşka bir güzelliştir. Nasıl ki, çok güzel bir tatlının en güzel şekliyle tarifini alsak da ondan tatmadıkça tam olarak künhüne varamıyorsak, son derece güzel bir bestenin notalarını görsük de nağmelerini duymadan tam olarak zevkine varamayız. Dolayısıyla şunu çok net ifade edebiliriz. Tanıtımını yaptığımız bu kitap, geleneksel Türk İslâm sanatlarını sadece kelimelerin imkânı ölçüsünde tanıtmakla kalmıyor, içerdiği zengin görsel materyal ile hepsi de birbirinden güzel şaheserlerin tadına varmamızı da sağlıyor. Çünkü kitabın yazarı Bektaşoğlu sanatı anlatmak için yine bir sanattan, fotoğrafçılıktan yararlanmış. Böylece o, fotoğraf sanatının titiz uygulamalarını çok farklı sanat ürünleriyle buluşturmuş.

Mustafa Bektaşoğlu tarafından kaleme alınan ve Anadolu'da Türk İslâm Sanatı adını taşıyan bu eser, Iğaz Dağı'nda soğuk bir pınar başında yudumladığımız bir su gibi içimizi serinletmekte, Toroslar'ın eteğindeki bir köyün asude güzelliği gibi ruhumuzu sarmakta, söğüt ağaçlarının arasından geçip gider gibi bize yol aldırılmaktadır. Bu eser anne kucağı kadar sıcak olan yurdun, babanın yüreği kadar sevgi dolu beldenin ve sokaklarında ip atlayan, saçları örük örük minik kızları kadar saf ve temiz coğrafyanın, Anadolu'nun güzelliklerini sunuyor bize... Her bucağında manevi bir yükselişe kapıldığımız, Levnî'nin, Lâmiî'nin, Dede Efendi'nin

ve İtrî'nin boyaya, mısralara ve musikiye dokunuşlarıyla örülmüş güzel ülke, elleri kınalı Eliflerin, kirmenlerde eğirdikleri yünlerin saflığı kadar saf, Ayşelerin dokudukları eliş çevreleri ve göz nuru kanaviçeleri kadar naif ve ince memleket, aynalı, bindallı kilimleri kadar zengin kültür mozaïği bir kitapta tecessüm edip karşımıza geçmiştir.

Kitap giriş ve dört bölümden oluşuyor. Sanat, sanatın değeri, İslâm ve sanat, İslâm sanatının genel karakteristik özellikleri ve milletimizin sanata verdiği değer gibi başlıklar altında özlü bilgilere yer verilen giriş kısmında, İslâm sanatının Kur'an kaynaklı olduğu anlatılıyor. Hal böyle olunca Türk İslâm sanatının, güzelliğini büyük ölçüde Kur'an ikliminden devşirdiğini anlıyoruz. Bu sanatın en temel diğer bazı özellikleri soyutlama, tefekkür ve hendeseye dayanma, tabiat ile tabiat üstünün ahengi, dünya hayatının faniliği, mimaride gerçekçilik, diğer medeniyetlerin sanatlarını aşma arzusu gibi maddeler hâlinde veriliyor. Bir madde bizi derinden yakalıyor: Birlik içinde çokluk... Belki de bu, sanat eserlerimizin tevhidin farklı renkleri, farklı şekiller, farklı desen ve tatlara hep O Bir Olandan ilhamını aldığı ve Bir Olana yol bulma arzusunda olduğunu hissettiriyor bize...

I. Bölüm Tezyinî Sanatlara ayrılmış. Bölümün ilk sayfasında Hasan Çelebi'nin tuğra ve celi divanı yazısı karşılıyor bizi. Daha ilk sayfadan itibaren farklı bir dünyaya girdiğimizin farkına varıyoruz. Kendimize çeki düzen veriyoruz. Bismillah deyip sayfalara göz gezdiriyoruz. Hayır bu basit bir göz gezdirme olamaz. Bu bir temaşa, bir meşk alma, ötelere ışık prizmaları hâlinde yansıyan güzellikleri seyretme belki. İlk Bölümün ilk maddesi Hat. Şam, Bağdat Kurtuba, Semerkant, Tebriz bize kapılarını açıyor. Hat sanatı ile ilgili istihlak önümüzden geçit resmi yapıyor. Kelimeler bile sihri sanki, bir o kadar şiir gibi: Ahar, evrâd, meşk, murakka, müsenna, şeşkalem... Bir sayfanın köşesinde bir hilye'den bumumuza nebevî bir koku geliyor, genzimizi okşuyor, gönlümüze akıyor. Sonra diğer bir sayfanın köşesinden Delâilü'l-hayrât bize bakıyor. Her sayfasında Mustafa İzzetler, Mehmed Şevki Efendiler sülüslerle, nesihlerle bizi kucaklıyor. Reyhânî ne demek, muhakkak ne demek, rikâ ne demek öğretiyorlar bize... Bu güzelliklerle başımız dönmüş bir hâlde Tezhib kısmına geçiyoruz, peşinden Ebru bizi kucaklıyor. Su hiç bu kadar güzel olmamıştı, diyoruz. Çölleşmiş hayatlarımıza ab-ı hayat oluyor, kitreli su... Sonra Minyatür... Nakış nakış gözlerimizin önünden bir dünya geçiyor. Ne kadar da bizdenmiş diyoruz ve ne kadar da yabancı kalmışız. Hayranlığımız zirvede iken Çini karşılıyor bizi, Katı, kağıt

KİTAP TANITIMI

oyma sanatıymış. Hilye kısmında gönlümüzden salatü selamlar dökülüyor... Hilyenin bölümlerinin olduğunu ve bunun belli bir düzeni olduğunu öğreniyoruz. Sonra tüm ihtişamıyla Tuğra çıkıyor karşımıza Osmanlı'nın ulaştığı her noktaya seyrüsefer eder gibiyiz şimdi. Tuğ, beyze, zülfe, hançer, kürsü... Bir tuğrada derin bir kültürün izleri varmış meğer... Berat ve fermanlar devlet yönetiminin teknik bir bürokrasiden ibaret olmadığını, onda ince bir zarafet, ahenk, renk ve zevk olduğunu da hatırlatıyor bize. Cildi konu edinen kısım ilk bölümden uğurluyor bizi.

II. Bölüm: Güzelliklere doyamadık derken, o da nel Bizi El Sanatları karşılıyor bu sefer. Kilimler, halılar, Orta Asya'dan, göçebe hayatımızdan, Selçuklu'dan izler... Türk düğümünü öğreniyoruz sonra. Heybeler çıkıyor karşımıza basit bir hurç, alelade bir denk değil onlar... Dağarcıklarında muhabbeti, hümeti, sevecenliği de taşıyorlar. Bir kız alaçuvalsız, kırmızı kilimsiz, çulsuz, heybesiz gelin olmazmış, öğreniyoruz. Dokumalar, ahşaptan bir abide olup karşımıza dikiliveren minberler, tavan göbekleri, kitabeler... Evlerimiz, evlerimizin kapıları, taç kapılar, kapı tokmakları, kapı halkaları... Fonksiyonel olmanın ötesinde, estetik harikası elemanlar olarak karşımızda beliyorlar. Kapı tokmaklarına "Ya Fettâh" yazmış olan ince bir medeniyet biraz mahzun, sayfalar arasından bize bakıyor. Kalbimiz, ruhumuzla birlikte bu hüzne kapılıyor. Kuşevleri çıkmaya karşımıza, hüzünden ağırlaşan ruhlarımız nasıl kanat çırpacaktır semaya, bilmiyoruz. Kuşlar için bile ev yapan ince insanların nezaheti ve duyarlılığı içimizi burkuyor. Rahmet ve şefkat medeniyetinin temsilcileri olduğumuzun manasını kavriyoruz. Kuşevleriyle Allah'ın Rahman sıfatı tecelli ediyor. Vakıflarımızı anıyoruz... Bir sayfada Rahle karşılıyor bizi. Kur'an-ı Kerim'e karşı hürmetin yansıması eserler... Meşe, abanoz, şimşir, ceviz, karaağaç, kiraz yeniden hayat bulmuş sanki. "Üzerlerine koyup okuduğumuz Mushaflardan mı aldınız güzelliğini?" demekten alamıyoruz kendimizi. Tespihler, Sübhannallahları, elhamdülillahları, Allahuekberleri çınlatıyor kulaklarımızda, tatlı nağmelerle dualar siniyor gönüllerimize... Nişaneler, imameler, hatimeler sanki duaya kalkıyor, hatimlere, kıyamlara karşılıyor seher vakitlerinde... Bakır işçiliği, gümüş işçiliği, derken ibrikler parlı parlı karşımızda şimdi. Kevser havuzunun kapları mısınız yoksa siz? Kulaklarımızda yankılanıyor şimdi: "Ey misafir kıl namazın kible bu caniptedir. İşte leğen, işte ibrik, işte peşkir iptedir." Dericilik ve debbağhaneler, az sonra yerini çeşmi-bülbüllere bırakıyor. Cam sanatı ince ve narin... Gülabdanlar, revzeni menkuşlar şiir gibi... Ve aynada görüyoruz silüetimizi, saat tik takları okşarken kulaklarımızı...

III. Bölüm Mimari bölümü. Bursa Ulu Camiinin kubbeleri "hoş geldin" diyor. Aman Allah'ım! Divriği Ulu Camii'nin portalinde ikinci esnasında beliren, kıyamda elleri bağlı bir erkek silüeti... Titiş bir hendese, ince bir ruh hâlinin izi. Sonra Kocatepe Camii kucaklıyor bizi. Abide kısmın-

da Sultan Ahmet Camii'nin fotoğrafı karşımızda. Başka da olmazdı zaten, diyoruz. Cami, Mescid, Namazgâh her başlık yararlı bilgiler ve görsel güzelliklerle harmanlanmış. Mihrapta namaza duruyoruz. Minberlerde ruhlarımız yükseliyor. Siirt Ulu Camiinin korkuluklarına Ahzab ve Zümer surelerini işleyen usta, gönlümüze de beziyor tertil ile Kur'an'ı. Minareler ezana duruyor, parmağa takılmış yüzükler gibi şerefeleriyle... Ve ciğerlere havayı çeker gibi müminleri cami kubbesi altında toplanmaya çağırıyor. Bilâl mi ezanı okuyan, yoksa İbn Umme Mektûm mu? Ya da Ebû Mahdûre mi, biraz mahçup... ve gök kubbe kadar heybetli kubbeler... derin bir ilmin, ince birikimin alameti alemler. Bazen üzerinde ayetelkursi, bazen kelime-i tevhit yazılı nişaneler... Minarelere yakışan mahyalar ve mahyacılık da atlanmamış kitapta. Taş işçiliği, kitabe, bazısı bir bedestende şen, bazısı bir kabirde mahzun kitabeler... Hüzünlerini Mezar Taşları paylaşıyor. Taşlar Hüvelbâki yazısıyla ölümsüz hayata işaret eder gibi. Ravza, meşhed, kabristan, hazire bütün buralarda mezar taşları, birer sanat eseri. Türbeler, kümbetler Fatihalarla önümüzden geçerken, hayat ile ölüm arasına yerleştirilmiş anıtlar gibi. Çeşmelerden sular akıyor. III. Ahmet Çeşmesi bizi büyülüyor. Piriç musluklar, abdest muslukları ve şadırvanlardan akan su sesi güvercinlerin kanat seslerine, aminlere karşılıyor. Sebil, selsebil, hamam, suyla yıkıyor ruhlarımızı, mahmurluk çökmüş dimağlarımızı hayata uyandırıyor. Bedestenler, helal olana uzanan eller, güzel sözlerin döküldüğü diller, muhabbetli gönüller barındırıyor içlerinde. Kervansaraylarda yorgunluğumuzu atıyoruz. Darüşşifada şifa arıyor, bazen Erzurum'da, bazen Bitlis'te... Bazen Bursa ve İstanbul'da bir medresede ilimle dolduruyoruz dağarcığımızı. Sanki resmi önümüzde duran Kalecik Köprüsü, bizi medeniyetimizin derinliklerine götürmek için önümüze serilmiş. Sonra Meriç Köprüsü ve Mostar... Bir damla gözyaşı, bir buruk özetlem...

IV. Bölüm Musikiye ayrılmış. Sema ile meşke dalıyoruz şimdi. Ud, ney, kanun ve diğerleri kulaklarımızın pasını siliyor. Fitrat kendini buluyor güftelerde, bestelerde... Musiki sarayda beste olup çıkıyor karşımıza, tekkede ilâhi, mevlid, naat, nefes... kentte, köyde, kırdaki türkü, uzun hava, bozlak oluveriyor... Neyzenler yanımızda oturuyor, semazenler önümüzde semaya duruyor. Mevlit ile kutlu doğum müjdeleniyor insanlığa. Mehterler, kös ve nakkarelerle koşuyor, Estergon'da, Tuna'da...

Bir sözlük kısmı ile bitiyor eser... Zengin bir bibliyografyayla el ele verip. Bunca güzelliği bir solukta anlatmış Mustafa Bektaşoğlu bize. Binlerce yıllık birikimi, iki kapağa sığdırmış, Anadolu'yu toplayıp bucak bucak elimize vermiş. Oldukça yararlı bir eser ve estetik olarak bambaşka bir çalışma bu. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayın Dairesi her zaman olduğu gibi çok güzel bir iş daha yapmış, bize sanatımızı hediye ederek...